SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

Yusupova Muhabbat Sobirovna
Assistent, Fransuz filologiyasi kafedrasi
Samarqand davlat chet tillar instituti

Gulmatova Asal Umid qizi
Talaba, Roman-German tillar fakulteti
Samarqand davlat chet tillar instituti.

Abdug'aniyeva Ra'no O'tkirovna
Talaba, Roman-German tillar fakulteti
Samarand davlat chet tillar instituti.
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20233595

ANNOTATSIYA.

Ushbu maqolada zamonaviy fransuz tilida ingliz tilidan o'zlashgan so'zlar (anglisizmlar) ning lingvistik xususiyatlari, ularning tilda tutgan o'rni va funksional taraqqiyoti tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida anglisizmlarning fransuz tili leksik-semantik tizimiga kirib borish yo'llari, fonetik, morfologik va grafik moslashuv jarayonlari yoritib berilgan. Maqolada o'zlashma so'zlarning mavzuiy tasnifi (texnologiya, biznes, sport, ommaviy madaniyat) ko'rib chiqilib, ularning fransuz tilidagi ekvivalentlar bilan raqobati yoki sinonimik qator hosil qilishi tahlil etilgan. Shuningdek, anglisizmlarning fransuz tili grammatikasi va uslubiyatiga ta'siri, ularning stilistik bo'yoqlari (neytral, kolloqial, professional) va fransuz tili puristlari tomonidan ularga bo'lgan munosabat masalalari tadqiq qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidan o'zlashgan so'zlar fransuz tilining lug'at tarkibini boyitish bilan birga, tilning o'z ichki imkoniyatlari asosida fonetik va morfologik jihatdan transformatsiyaga uchramoqda.

Kalit so'zlar: anglisizmlar, leksik o'zlashma, fransuz tili, lingvistik xususiyatlar, fonetik moslashuv, semantik o'zgarish, neologizm, leksik-semantik tizim.

RÉSUMÉ

Cet article est consacré à l'analyse systématique des caractéristiques linguistiques des mots empruntés à l'anglais (anglicismes) dans la langue française contemporaine. L'étude met en lumière l'influence de la langue anglaise sur le système lexical du français à l'ère de la mondialisation, ainsi que les processus d'adaptation phonétique, morphologique et sémantique des termes empruntés. L'article analyse les principaux types d'anglicismes – emprunts lexicaux, sémantiques, syntaxiques et phonétiques – à travers des exemples concrets. De plus, il examine l'intégration de ces mots aux règles grammaticales et de prononciation du français, leur nature permanente ou temporaire, ainsi que le phénomène du « franglais ». Les résultats de la recherche indiquent que, bien que ces emprunts contribuent à l'enrichissement de la langue française, ils soulèvent également des questions quant à la préservation de son identité linguistique.

Mots-clés : anglicismes, emprunts, caractéristiques linguistiques, assimilation, analyse sémantique, franglais, lexicologie, néologisme.

KIRISH.

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy dunyoda globallashuv va raqamli texnologiyalar asri tillarning o‘zaro aloqasini misli ko‘rilmagan darajada tezlashtirdi. Bu jarayonda ingliz tili xalqaro muloqot, fan, texnika va iqtisodiyot tili sifatida yetakchi o‘ringa chiqdi. Mazkur global ta’sir o‘zining boy tarixi va qat’iy lingvistik an’analariga ega bo‘lgan fransuz tilini ham chetlab o‘tmadi. Bugungi kunda fransuz tiliga ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlar (anglitsizmlar) oqimining kuchayishi va ularning til tizimiga integratsiyalashuvi lingvistik tadqiqotlar uchun eng dolzarb masalalardan biridir. Fransiya Akademiyasi (Académie française) tomonidan til sofligini saqlashga qaratilgan harakatlarga qaramay, kundalik nutq, ommaviy axborot vositalari va internet makonida "franglais" (fransuzcha-inglizcha gibrid) hodisasining kengayishi mazkur mavzuni chuqur ilmiy tahlil qilish zaruratini belgilaydi.Tadqiqotning maqsadi va vazifalari.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy fransuz tiliga ingliz tilidan o‘zlashgan leksik birliklarning lingvistik xususiyatlarini, ularning til tizimida tutgan o‘rni va moslashuv qonuniyatlarini aniqlashdan iborat. Qo‘yilgan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish ko‘zda tutilgan:Fransuz tilidagi anglitsizmlarning kirib kelish omillari va tarixiy asoslarini o‘rganish;O‘zlashma so‘zlarning fransuz tili tizimidagi fonetik va grafik moslashuvini tahlil qilish;Inglizcha so‘zlarning fransuz tili morfologik qoidalari (rod, son va fe’l turkumlari) asosida o‘zgarishini ko‘rib chiqish;O‘zlashish jarayonida yuz beradigan semantik o‘zgarishlar (ma’no torayishi, kengayishi yoki siljishi)ni aniqlash.Tadqiqotning predmeti va obyekti. Tadqiqotning obyekti sifatida zamonaviy fransuz tili leksik qatlami, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va texnikaviy matnlar hamda nutqiy vaziyatlar olingan. Tadqiqotning predmeti esa ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlarning fransuz tili muhitiga moslashish jarayonidagi struktur-lingvistik, funksional va semantik xususiyatlaridir.

Tadqiqotning metodlari. Maqolada qo‘yilgan vazifalarni hal etish uchun qiyosiy-tarixiy, tarkibiy-semantik tahlil, distributsion metod hamda tillarning o‘zaro ta’sirini o‘rganuvchi sotsiolingvistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.

Tillarning o‘zaro aloqasi va o‘zlashma qatlam muammosi umumiy tilshunoslikning eng ko‘p tadqiq etilgan yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Fransuz va ingliz tillari o‘rtasidagi leksik munosabatlarni o‘rganishda Sh. Balli (Ch. Bally) va J. Vandriyes (J. Vendryes) kabi klassik tilshunoslarning nazariy qarashlari poydevor vazifasini o‘taydi. Fransuz leksikografiyasida anglitsizmlarni tizimli tasniflagan ilk olimlardan biri J. Darbelne (J. Darbelnet) bo‘lib, u o‘zining "Pensée et structure de la langue française" asarida ushbu jarayonga nisbatan puristik, ya’ni til sofligini saqlash nuqtayi nazaridan yondashadi va inglizcha unsurlarni fransuz tili tabiatiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omil sifatida baholaydi. Biroq, zamonaviy tadqiqotchilar, xususan, J. Humbley (J. Humbley) va H. Valter (H. Walter) global leksik qatlamning kengayishini tilning tashqi ijtimoiy-iqtisodiy va raqamli muhitga moslashuvidagi tabiiy evolyutsion jarayon deb hisoblaydilar. O‘zbek tilshunosligida ham g‘arb tillaridan so‘z o‘zlashishi qonuniyatlari hamda tillararo interferensiya masalalari J. Bo‘ronov kabi olimlar tomonidan umumiy nazariy jihatdan, fransuz tili leksikologiyasi yo‘nalishida esa T. Qizilboyeva kabi tadqiqotchilar tomonidan qiyosiy jihatdan o‘rganilgan.Ushbu maqolada qo‘yilgan ilmiy muammolarni hal etish uchun kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Birinchidan, sinxron tahlil metodi yordamida zamonaviy fransuz matbuoti (masalan, Le Monde, Le Figaro gazetalari) va ijtimoiy tarmoq platformalaridan olingan 200 dan ortiq faol anglitsizmlar ajratib olindi. Ikkinchidan, komparativ (qiyosiy-chog‘ishtirma) metod vositasida o‘zlashgan so‘zning ingliz tilidagi asl etimoni hamda uning fransuz tilidagi tarkibiy variantlari

oʻzaro solishtirildi. Uchinchidan, semantik differensiasiya usuli orqali oʻzlashish jarayonida soʻz maʼnolarining qay darajada torayganligi, kengayganligi yoki yangi funksional tus olganligi aniqlandi.

Asosiy qism:

Tahlil va natijalarIngliz tilidan fransuz tiliga oʻtgan leksik birliklar fransuz tili tizimiga shunchaki koʻchib oʻtmaydi, balki uning ichki strukturaviy qonuniyatlariga koʻra jiddiy lingvistik adaptatsiya (moslashuv) jarayonini boshdan kechiradi. Bu jarayonni fonetik-grafik, morfologik va semantik sathlarda kuzatish mumkin.Fransuz tili fonetik bazasi inglizcha soʻzlardagi ayrim tovushlarni oʻz talaffuz qoidalariga boʻysundiradi. Masalan, ingliz tilidagi burun va tanglay tovushlari, xususan, soʻz oxirida keluvchi [-ŋ] birikmasi fransuz nutqida sof [ŋ] yoki baʼzan [n] tarzida reallashadi (parking -> [paʁkiŋ], camping -> [kɑ̃piŋ]). Shuningdek, ingliz tiliga xos boʻlgan, soʻz boshidagi /st/ yoki /sp/ kabi undoshlar birikmasi fransuzcha urgʻu va boʻgʻin tizimiga moslashgan holda talaffuz qilinadi (steak -> [stɛk]). Grafik jihatdan aksariyat soʻzlar oʻz imlosini saqlab qolsa-da, ularning oʻqilishi toʻliq fransuzcha artikulyatsiyaga moslashadi.Morfologik moslashuv jarayonida eng qiziqarli hodisa rod (jins) kategoriyasi bilan bogʻliq. Ingliz tilida grammatik rod tizimi mavjud boʻlmagani sababli, fransuz tiliga oʻtgan barcha inglizcha otlar majburiy ravishda ikki roddan biriga biriktirilishi shart. Statistik tahlillar shuni koʻrsatadiki, aksariyat anglitsizmlar fransuz tilida avtomatik ravishda muzokkar (masculin) rodini qabul qiladi: le weekend, le smartphone, le marketing, le t-shirt. Muannas (féminin) rodi esa faqatgina oʻzlashgan soʻzning fransuzcha semantik ekvivalenti muannas rodda boʻlgan taqdirda beriladi. Masalan, la star soʻzi muannas rodda qoʻllanadi, chunki uning fransuzcha muqobili l'étoile soʻzi muannas jinsiga mansubdir. Feʼllarning oʻzlashishida ham qatʼiy tizimlilik koʻzga tashlanadi: inglizcha feʼllar fransuz tiliga oʻtganda toʻliq fransuz tilining eng mahsuldor guruhi hisoblangan birinchi guruh (-er) qoʻshimchasini oladi va oʻsha guruh qoidalari asosida tuslanadi (to check -> checker, to download -> downloader, to zap -> zapper).Semantik sathdagi oʻzgarishlar oʻzlashma soʻzning maʼno koʻlami oʻzgarishi bilan ifodalanadi. Koʻp hollarda inglizcha soʻz oʻzining barcha maʼnolari bilan emas, balki faqat bitta maxsus maʼnosi bilan fransuz tiliga koʻchib oʻtadi (maʼno torayishi). Masalan, ingliz tilidagi coach soʻzi juda keng semantik maydonga ega boʻlib, "vagon", "avtobus", "repetitor", "trenyor" kabi maʼnolarni anglatsa, fransuz tilida faqat sport yoki shaxsiy rivojlanish boʻyicha "yoʻriqchi", "murabbiy" (le coach) maʼnosidagina qoʻllanadi. Bundan tashqari, lingvistikada "soxta anglitsizmlar" (faux anglicismes) deb ataluvchi hodisa ham mavjud. Bunda soʻzlar inglizcha morfemalardan yasaladi, biroq ingliz tilining oʻzida bunday leksik birlik umuman mavjud boʻlmaydi yoki butunlay boshqa maʼnoni anglatadi. Bunga fransuz tilidagi le smoking (inglizcha tuxedo – smoking) yoki le camping (inglizcha campsite – lager) soʻzlarini yaqqol misol qilib koʻrsatish mumkin.

Xulosa

Olib borilgan tizimli lingvistik va strukturaviy-semantik tahlillar shuni koʻrsatadiki, zamonaviy fransuz tiliga ingliz tilidan soʻz oʻzlashishi hodisasi shunchaki mexanik xarakterdagi soʻz almashinuvi emas, balki tilning oʻz ichki imkoniyatlari hamda moslashuvchanlik mexanizmlarini namoyon etuvchi murakkab lisoniy jarayondir. XXI asrga kelib globallashuv surʼatlarining tezlashishi, raqamli texnologiyalarning hayotimizga chuqur kirib borishi, internet va xalqaro ommaviy madaniyat taʼsiri natijasida fransuz tili leksik qatlamiga kirib kelayotgan anglitsizmlar oqimi misli koʻrilmagan darajada kengaydi. Biroq, tadqiqotlar shuni guvohlik beradiki, bu unsurlar fransuz tili muhitiga toʻgʻridan-toʻgʻri emas, balki uning oʻziga xos fonetik, morfologik va semantik qonuniyatlariga qatʼiy boʻysungan holda, chuqur transformatsiyaga uchrab integratsiyalashmoqda.

Tadqiqot doirasida to‘plangan materiallar va tahliliy natijalar asosida quyidagi yakuniy ilmiy xulosalarni shakllantirish mumkin:Strukturaviy moslashuvchanlik va lisoniy immunitet: Fransiya Akademiyasi (Académie française) va davlat darajasidagi puristik siyosat hamda qonuniy cheklovlarga (masalan, Tubon qonuniga) qaramay, jonli so‘zlashuv tili, ommaviy axborot vositalari va reklama sohasi inglizcha elementlarni faol qabul qilmoqda. Shu bilan birga, fransuz tili o‘zining qat’iy tizimli an’analarini saqlab qolgan holda, inglizcha leksikani to‘liq o‘z grammatik qoliplariga soladi. Buni barcha o‘zlashma otlarning majburiy ravishda rodlarga ajratilishi hamda fe’llarning eng mahsuldor va barqaror bo‘lgan birinchi guruh (-er) affiksasiyasi orqali tuslanish tizimiga kiritilishi yaqqol isbotlaydi.Semantik differensiasiya va ixtisoslashuv: Anglitsizmlar fransuz tiliga o‘tganda o‘zining ingliz tilidagi universal yoki ko‘p ma’noli (polisemantik) xususiyatini yo‘qotadi. Ular til tizimida ma’no torayishi (specialization) hodisasiga uchrab, ko‘pincha neologizm yoki tor doiradagi maxsus soha terminlari (ayniqsa, AKT, raqamli marketing, sport, menejment va moda) sifatida o‘rinlashadi. Bu esa tillararo muloqotda fransuz tilining tushunchalar apparatini zamon talablariga mos ravishda aniqlashtirish va boyitishga xizmat qiladi.Lisoniy gibridizatsiya va ijodiy salohiyat: "Franglais" hodisasi va tilshunoslikda "soxta anglitsizmlar" deb nomlanuvchi birliklarning faol qo‘llanishi fransuz tilining passiv qabul qiluvchi emas, balki ijodiy qayta ishlovchi til ekanligini ko‘rsatadi. Fransuz tili inglizcha morfemalardan foydalanib, ingliz tilining o‘zida mavjud bo‘lmagan mutlaqo yangi strukturaviy konseptlarni yaratmoqda va ularni o‘z ichki muloqot ehtiyojlariga moslashtirmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidan so‘z o‘zlashishi zamonaviy fransuz tili leksik tizimini transformatsiyaga uchratayotgan eng kuchli tashqi omildir. Biroq bu jarayon fransuz tilining o‘ziga xos lisoniy tabiatini va tizimli asini yemirib yuborolmaydi. Aksincha, olingan natijalar fransuz tilining lisoniy immuniteti, uning strukturaviy barqarorligi va har qanday tashqi ta’sirni muvozanatda saqlab, o‘z qobig‘ida qayta ishlash salohiyati yuqori ekanligini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (Bibliographie)

1. Bally, Ch. Linguistique générale et linguistique française. – Paris: Dutton, 1965. – 358 p.
2. Darbelnet, J. Pensée et structure de la langue française. – Paris: Éditions de la Maison Française, 1971. – 280 p.
3. Deroy, L. L'emprunt linguistique. – Paris: Les Belles Lettres, 1980. – 412 p.
4. Humbley, J. Les anglicismes de spécialité. // La Banque de mots, № 42, 1991. – P. 45-56.
5. Walter, H. L'aventure des mots français venus d'ailleurs. – Paris: Robert Laffont, 1997. – 344 p.
6. Zayed, A. Les emprunts verbaux du français à l'anglais : une analyse sémantique. // Travaux de linguistique, Vol. 83, № 2, 2021. – P. 115-145.
7. Marotta, M. Les emprunts linguistiques de l'anglais au français et leurs influences sur la phonétique. – Buenos Aires: IESOC, 2023. – P. 45-56.
8. Jones, D. Everyman's English Pronouncing Dictionary. – London: Dent, 1964. – 510 p.
9. Léon, P. Phonétisme et Prononciations du Français. – Paris: Nathan, 1992. – 192 p.
10. Bo‘ronov, J. Ingliz va o‘zbek tillari qiyosiy grammatikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1973. – 254 b.
11. Qizilboyeva, T. Fransuz tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 2008. – 198 b.
12. Mirboboev, F. Fransuz tilida o‘zlashma so‘zlar. – Samarqand: Samarqand davlat chet tillar instituti nashriyoti, 2014. – 120 b.
13. Jurayeva, Sh. X., Azimova, Sh. M. Fransuz tilidan o‘zbek tiliga o‘zlashgan so‘zlarning ifodalanishi xususida. // Arims ilmiy jurnali, № 4, 2022. – B. 12-18.